

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ ОСВІТИ ФАХІВЦІВ ЛЬОТНОГО СКЛАДУ ДЕРЖАВНОЇ АВІАЦІЇ

**НЕВЯДОВСЬКИЙ Владислав Олегович - доктор юридичних наук, доцент,
вчений секретар Харківського національного університету внутрішніх справ**

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3107-1464>

**СИЧОВА Вікторія Володимирівна - кандидат юридичних наук, доцент,
провідний науковий співробітник секретаріату вченої ради Харківського
національного університету внутрішніх справ**

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3031-4994>

DOI 10.32782/NP.2023.4.27

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення поняття принципів здійснення контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації. Доведено, що відповідні принципи найбільш доцільно поділити на дві великі групи: 1) загальні, тобто які властиві для всіх сфер суспільного життя; 2) спеціальні, що є характерними саме для здійснення контролю у досліджуваній в статті сфері суспільних відносин.

Ключові слова: принципи, контроль, професійна підготовка, якість, освіта, фахівці, льотний склад, державна авіація.

Постановка проблеми

В умовах сьогодення державна авіація відіграє надважливу роль у сфері забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності України. При цьому варто зауважити, що перед працівниками державної авіації стоять надскладні та відповідальні завдання, виконання яких потребує високого рівня професіоналізму, досягти якого вбачається можливим лише шляхом здійснення професійної підготовки даної категорії фахівців. Реалізація останньої покладається на коло спеціальних суб'єктів, котрі повинні забезпечувати належний рівень та високу якість освіти фахівців льотного складу державної авіації. Втім, забезпечення належного рівня якості освіти вимагає здійснення контролю у відповідній сфері, який будується на системі відправних начал, вихідних ідей, які прийнято називати

принципами. Саме принципи формують ідейну основу розвитку даного інституту, а також перспективні напрями його майбутнього розвитку.

Стан дослідження

Окремі проблемні питання, пов'язані із забезпеченням належного рівня підготовки якості освіти фахівців льотного складу державної авіації, у своїх наукових працях розглядали: О.А. Гусар, Г.В. Дігтяренко, В.І. Жигір, К.Ю. Мельник, Р.В. Невзоров, Н.М. Обушенко, О.В. Поступна, І.С. Похиленко, С.В. Синенко, Л.О. Шапенко, О.М. Ярошенко та інші. Втім, незважаючи на чималу кількість теоретичних здобутків, справедливим буде зазначити, що питання контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації вказаними фахівцями досліджувалось лише поверхнево в межах більш широких проблематик.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є встановити коло принципів здійснення контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації, а також надати їм змістовну характеристику. Для досягнення вказаної мети планується вирішити наступні завдання: розкрити загально-теоретичні підходи щодо визначення поняття «принцип»; здійснити аналіз норм чинного законодавства, на основі чого виокремити коло загальних та спеціальних принципів контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що у статті дістав подальшого опрацювання перелік та сутність принципів контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження варто відзначити, що у Тлумачному словнику основних філософських термінів за редакцією В. Петрушенко визначено, що ідея – це уявлення (поняття) про вірцеву, довершену досконалість чогось. Ідея являє собою форму представлення належного у свідомості людини і постає результатом багатьох ідеалізацій; вона завжди трансцендентна щодо реальності та виступає як гранична регулятивна мета людських прагнень та дій [1, с.72]. Говорячи більш простою мовою, ідея є особливим виміром людської свідомості, де під впливом розумових процесів виникає уявлення про те чи інше явище в його найбільш ідеальному вигляді. Практична реалізація ідеї та «шліфування» її згідно із реальністю веде до формування принципів, що мають основоположне значення для чогось або когось. Так, існують принципи політики, економіки, науки, техніки та інших сфер людського життя, але найбільш цінними є принципи роботи системи права та існуючих у ній явищ, що відображають найбільш позитивні людські переконання про закономірності регулювання суспільних відносин. Разом з цим, основоположні засади притаманні також складній категорії контролю за якістю вищої освіти в Україні, що в своїй сукупності складають окрему систему юридичних принципів.

Поняття «принцип» має латинські коріння, адже походить від слова «principium» – основа, початок. Тлумачні словники характеризують термін «принцип», як: основне, вихідне положення якої-небудь системи, якогось учення, теорії, науки, ідеологічного напрямку тощо; основна особливість устрою, дії механізму, пристрою, тощо; внутрішнє переконання у чому-небудь, головна норма поведінки, точка зору на що-небудь [2, с.1125]. У філософії, зокрема у працях Аристотеля, принцип – те, виходячи з чого щось існує або існуватиме. Гносеологічне розуміння принци-

пів говорить, що це складна, концентрована форма знання, яка акумулює в собі основний напрямок дослідження, його «дух». Так, наприклад, І. Кант розрізняв принцип «регулятивний», який використовується Розумом, що виконує направляючу, стимулюючу роль в дослідженні, і принцип «конститутивний», який використовується Розумом і є підставою для упорядкування світу феноменів. В давньокитайській філософії права принцип – це те, на основі чого діє справжня, шляхетна людина і що відрізняє її від низької людини, людини натовпу [1, с.129].

Таким чином, поняття «принцип», відповідно до загальнонаукового та філософського значень – це вихідне, основне положення, будівний чинник, теоретико-практичне ядро якої-небудь діяльності, теорії або явища. У правовій теорії проблематика принципів займає одне з найважливіших місць, адже її вважають невід'ємним елементом змісту національного права. В Юридичній енциклопедії за авторства Ю.С. Шемшученка принципи – це основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації [3, с.110–111].

Незважаючи на певний стандарт розуміння принципів у юридичній сфері, наукові інтерпретації даної проблематики є нескінченними. Наприклад, М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, О.В. Петришин доводять, що принципи необхідно розуміти як загальні вимоги до суспільних відносин і їх учасників, а також як вихідні керівні засади, відправні установлення, що виражають сутність права і впливають з ідей справедливості й свободи, а також визначають загальну спрямованість і найістотніші риси діючої правової системи. Дослідники зазначають, що здавна принцип вважався підвалиною, фундаментом будь-якої соціальної системи (в тому числі правової), вимоги якого поширювалися на всі явища, що належали до цієї системи. Вчені підкреслюють, що принципи не формулюють конкретних прав і обов'язків і не завжди забезпечені конкретними законодавчими санкціями, однак від того, на яких принципах заснований правовий по-

рядок, можна значною мірою судити про характер самої держави (демократична, тоталітарна тощо) [4, с.193].

Зауважити також варто про те, що у сучасній юридичній науці окремі теоретичні позиції вчених сформовано навколо змісту поняття «принципи контролю». Наприклад, О.П. Гетманець відмічає, що принципи контролю – це система елементів, що складає фундамент методологічної бази контролю [5, с.15]. Досить цікаву та правильну, на наш погляд, позицію пропонує Л.В. Лученко, який вважає, що при визначенні поняття «принципи контролю» необхідно: по-перше, враховувати найбільш важливі, об'єктивно необхідні прояви контролю, що відображають його природу і спрямованість, специфіку як самостійного правового утворення; по-друге, відтворювати такі методологічні вимоги, що постійно виявляються і використовуються в процесі проведення контролю, сприяють на практиці підвищенню його ефективності [6, с.97].

З огляду на зазначене вище, до загальних ознак принципів взагалі та принципів здійснення контролю, зокрема, слід віднести наступні: по-перше, узагальнюють найвизначніші та основоположні ідеї, що відображають ідеальне розуміння суспільством суті, значення та форми регулювання та упорядкування суспільних відносин; по-друге, вбудовуються в положення нормативно-правових актів різної юридичної сили; по-третє, виступають юридичним феноменом, бо, незважаючи на їхню абстрактність, вони самі по собі є нормами вищого ступеня імперативності, які безпосередньо використовуються у межах правового регулювання та обов'язкові для виконання всіма суб'єктами права; по-четверте, вони неоднорідні між собою, так само, як не є однорідними уявлення кожної людини про призначення правового регулювання в межах кожної окремої галузі права; по-п'яте, виконують важливу соціальну функцію, оскільки встановлюють обов'язкові вимоги щодо організації та функціонування правових інститутів, а також поведінки суб'єктів у різних сферах суспільного життя.

Таким чином, принципи контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації – це вихідні, основоположні ідеї, науково обґрунтовані юридичні вимоги

вищого ступеню імперативності, що становлять базис правового регулювання суспільних відносин, які виникають в сфері контролю за поведінкою суб'єктів, що здійснюють навчання досліджуваної категорії фахівців. Значення принципів контролю полягає у тому, що вони: по-перше, складають ідейну основу для функціонування відповідного інституту; по-друге, створюють належне підґрунтя для подальшого розвитку суспільних відносин, які виникають в процесі реалізації контрольної діяльності у відповідній сфері.

Варто відзначити, що на сьогоднішній день, ані на законодавчому, ані на доктринальному рівні не існує єдиного підходу щодо переліку та змісту ключових принципів контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації. Тож ми, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, вважаємо, що відповідні принципи найбільш доцільно поділити на дві великі групи: 1) загальні, тобто які властиві для всіх сфер суспільного життя; та 2) спеціальні, що є характерними саме для здійснення контролю у досліджуваній сфері.

До першої групи принципів належать такі ключові засади, як: верховенство права, законності, а також доцільності та ефективності. Так, принцип верховенства права закріплено у статті 8 Конституції України. Відповідно до цього положення Основний закон має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Крім того, норми Конституції України від 28.06.1996 р. є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [7].

Законність є пов'язаним із верховенством права принципом, та в цілому характеризує засади правового порядку в нашій державі. Відповідно до статті 18 Основного закону правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [7].

Таким чином, зміст верховенства права та законності як принципів контролю за якістю вищої освіти в Україні полягає у наступному:

- по-перше, верховенство права наголошує на визначальній ролі права та його унікальність як основного інструменту регулювання різноманітних суспільних відносин. Згідно із цим принципом, лише юридичні норми є офіційним та всезагально визнаним джерелом для управління суспільством за допомогою юридичних методів та засобів;

- по-друге, законність доповнює верховенство права і відноситься до суб'єктів контрольної діяльності, а не самого процесу контролю в цілому. Згідно із цим принципом, уповноважені на здійснення контролю за якістю підготовки фахівців льотного складу державної авіації повинні проводити його не за власним розсудом, а відповідно до встановлених законодавством України порядку та вимог.

Наступними загальними засадами є принципи доцільності та ефективності. Так, доцільність – це завжди щось оптимальне, що відповідає якимсь конкретним умовам, обставинам, без врахування яких норма не буде досягати мети, споконвічно в неї закладеної. Її застосування повинне будуватися на основі доцільності як на одній з основних вимог, запропонованих безпосередньо до самого нормативного документа. Застосування закону без його тлумачення, засноване виключно на його букві, неможливо внаслідок, насамперед, недосконалості самого закону, а також відсутності в законодавця реальної можливості передбачити все різноманіття життєвих умов, які будуть супроводжувати його практичну реалізацію. Відповідність доцільності означає відповідність загальному духу, ідеї закону [8, с.167]. В свою чергу ефективність – це явище, яке характеризує оптимальність цілеспрямованої дії, способу, механізму реалізації або стану суб'єкту за наявності альтернатив. Вона проявляється через різницю (відмінність): між метою та отриманими результатами, враховуючи затрачені ресурси, встановлені цілі, обставини зовнішнього середовища та часові межі [9, с.205]. Таким чином, доцільність та ефективність – це дві взаємопов'язані засади здійснення контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації. Їх зміст полягає у тому, щоб сприяти створенню сис-

теми контролю, яка не лише гарантує високу якість підготовки досліджуваної категорії працівників, але й максимально ефективно використовувати наявні ресурси, щоб забезпечити безпеку та високий рівень професійної компетентності в авіаційній галузі.

Зазначені вище принципи складають лише загальну ідейну основу функціонування відповідної інституції, а тому важливе значення набувають принципи спеціальні. Серед останніх слід віднести наступні:

- принцип об'єктивності. Ця засада визначає обов'язок здійснення контролю виключно для виявлення відхилень від нормативно встановлених стандартів управління підконтрольним об'єктом. Тобто контроль в даній сфері спрямований лише на оцінку якості підготовки фахівців льотного складу і не може використовуватись як засіб впливу суб'єкти, що здійснюють навчання відповідних працівників;

- принцип компетентності контролю. Компетентність визначається обізнаністю у певній справі та наявністю необхідних навичок для виконання певної роботи. У контексті контролю за якістю вищої освіти в Україні це означає юридичну компетентність, тобто наявність повноважень у відповідних суб'єктах для реалізації контрольної діяльності;

- принцип безперервності контролю, який передбачає, що відповідна діяльність повинна здійснюватись на постійній основі з метою оперативного виявлення та усунення найменших відхилень від встановлених норм та стандартів у сфері освіти фахівців льотного складу державної авіації;

- принцип превалювання застосування профілактичних заходів. Контроль в розрізі представленої проблематики має включати не лише заходи адміністративної реакції на виявлені порушення, але й використання превентивних заходів, таких як формування та забезпечення прийняття законодавчих змін, удосконалення локальної нормативно-правової бази, тощо;

- принцип комплексності, який вимагає здійснення всебічного контролю, який аналізує весь сектор підготовки фахівців льотного складу державної авіації на предмет відповідності визначеним законодавством стандартам.

Висновок

Таким чином, проведене наукове дослідження дає змогу підсумувати, що наведений вище перелік принципів здійснення контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації не є вичерпним. Втім, на нашу думку, саме в них відображається сутність, зміст та ідейна основа здійснення відповідної діяльності. Як суттєвий недолік варто відзначити той факт, що відповідні засади не віднайшли свого законодавчого закріплення, що є суттєвою прогалиною як на теоретичному, так і практичному рівнях.

Література

1. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. 264 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпінь; ВТФ «Перун», 2005. 1884 с.
3. Юридична енциклопедія: в 6 т. Т. 1: А–Г / редкол.: Ю. С. Шемшученко (гол. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія, 1998. 672 с.
4. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. А. Богачова та ін.; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
5. Гетманець О. П. Правове регулювання бюджетного контролю в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2009. 427 с.
6. Лученко Д. В. Контрольне провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 180 с.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
8. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Д. О. Балобанова; кер. роботи В. О. Туляков; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2007. 200 с.
9. Подольчак, Н. Поняття та види ефективності систем менеджменту машинобудівних підприємств [Текст] / Н. Подольчак // Ві-

АНОТАЦІЯ

З'ясовано, що принципи контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації – це вихідні, основоположні ідеї, науково обґрунтовані юридичні вимоги вищого ступеню імперативності, що становлять базис правового регулювання суспільних відносин, які виникають в сфері контролю за поведінкою суб'єктів, що здійснюють підготовку досліджуваної категорії фахівців. Підкреслено, що значення принципів контролю полягає у тому, що вони: по-перше, складають ідейну основу для функціонування відповідного інституту; по-друге, створюють належне підґрунтя для подальшого розвитку суспільних відносин, які виникають в процесі реалізації контрольної діяльності у відповідній сфері.

Акцентовано увагу на тому, що на сьогоднішній день, ані на законодавчому, ані на доктринальному рівні не існує єдиного підходу щодо переліку та змісту ключових принципів контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації. Тож, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, доведено, що відповідні принципи найбільш доцільно поділити на дві великі групи: 1) загальні, тобто які властиві для всіх сфер суспільного життя; та 2) спеціальні, що є характерними саме для здійснення контролю у досліджуваній в статті сфері.

Виокремлено та охарактеризовано наступні спеціальні принципи здійснення контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації: об'єктивності; компетентності; безперервності; превалювання застосування профілактичних заходів; комплексності.

Узагальнено, що наведений вище перелік принципів здійснення контролю за якістю освіти фахівців льотного складу державної авіації не є вичерпним. Втім, підкреслено, що саме в них відображається сутність, зміст та ідейна основа здійснення відповідної діяльності. Як суттєвий недолік відзначено той факт, що відповідні засади не віднайшли свого законодавчого закріплення, що є суттєвою прогалиною як на теоретичному, так і практичному рівнях.

Ключові слова: принципи, контроль, професійна підготовка, якість, освіта, фахівці, льотний склад, державна авіація.

сник Національного університету «Львівська політехніка». 2007. №23(606). С. 203-210.